

HARPER
LI

IDI
POSTAVI
STRAŽARA

Prevela
Tatjana Bižić

■ Laguna ■

Naslov originala

Harper Lee

GO SET A WATCHMAN

Copyright © 2015 by Harper Lee

Translation copyright © 2015 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

U spomen na Lija i Alis

PRVI DEO

1

Sve od Atlante gledala je kroz prozor vagon-restorana gotovo s fizičkim uživanjem. Uz doručak i kafu gledala je kako poslednja brda Džordžije tonu u daljinu, dok se na vidiku ukazuje crvena zemlja, i s njom kuće s limenim krovovima usred očišćenih dvorišta, a u dvorištima je, neizbežno, rasla vrbena, zagrađena starim gumama okrećenim u belo. Osmehnula se od sveg srca kad je videla prvu televizijsku antenu na jednoj neokrećenoj crnačkoj kući, a kako ih je bilo sve više, njena radost je rasla.

Džin Luiz Finč je ovaj put obično prelazila avionom, ali je na jubilarno peto godišnje putovanje kući odlučila da pođe vozom od Njujorka do Mejkom Džankšna. Kao prvo, prošli put se u avionu bila nasmrtno isprepadala: pilot je bio rešio da leti pravo kroz tornado. Kao drugo, let do kuće značio je da njen otac mora da ustane u tri ujutru i pređe kolima sto pedeset kilometara da bi je dočekao u Mobilu, a posle toga da odradi puno radno vreme; njemu su sada već bile sedamdeset dve godine i to više nije bilo fer.

Bilo joj je drago što se odlučila da putuje vozom. Vozovi su sad bili drugačiji nego kad je ona bila mala i nova

iskustva su joj bila zabavna: debeli duh iz boce stvorio se pred njom u obličju poslužitelja kada je pritisnula jedno dugme na zidu, iz drugog zida je po njenoj želji iskakao umivaonik od nerđajućeg čelika, a tu je bio i ve-ce čučavac. Rešila je da se ne gnjavi s nekoliko uputstava ispisanih po svom kupeu – kušet-kupe, tako su ga zvali – ali kad je sinoć pošla na spavanje, uspela je da se zaklopi s krevetom u zid jer nije obratila pažnju na uputstvo SPUSTITE OVU RUČICU PREKO RAMA; situaciju je morao da spasava poslužitelj, na njenu veliku neprikladnost, jer je imala običaj da spava samo u gornjem delu pidžame.

Srećom pa je on upravo obilazio kupee kad se klopka zatvorila i zarobila je. „Izvući ću vas, gospođice“, doviknuo je u odgovor na njenu lupnjavu iznutra. „Nemojte, molim vas, samo mi recite kako da izađem“, rekla je ona. „Mogu ja to i leđima okrenut“, rekao je on, i zbilja je uspeo.

Kad se tog jutra probudila, voz je huktao i prelazio sa skretnice na skretnicu preko razgranatih koloseka oko Atlante, ali ona je poslušala jedno od uputstava u svom kupeu pa je ostala u krevetu sve dok Koledž Park nije proleteo pored. Kad je ustala da se obuče, obukla se za Mejkom: sive pantalone, crnu bluzu bez rukava, bele čarape i mokašine. Iako još četiri sata daleko, već je čula svoju tetku kako nezadovoljno šmrkće.

Dok je počinjala da srkuće i četvrtu šoljicu kafe, *Krešent limitid* je zagakao kao neka ogromna divlja guska što doziva svog životnog saputnika dok leti na sever, pa prekloparao preko Čatahučija u Alabamu.

Čatahuči je širok, miran, blatnjav. Vodostaj je danas nizak; žuti sprud je sveo tok reke na jedan tanak potočić. Zimi peva, možda, pomišlja ona; ne sećam se ni stiha te pesme. Sliva se niz doline divlje? Ne. Beše li napisao ka vodopadu ili ka vodopadu?

Strogo potiskuje hvalisavost koja se rađa iz pomisli da je Sidni Lanije* sigurno morao pomalo ličiti na njenog odavno već pokojnog rođaka Džošu Singltona Sent Klera, čiji se lični književni rezervat pružao od Blek belta do Baju la Batra. Tetka je često isticala rođaka Džošu kao primer koji Džin Luiz ne bi smela olako da prenebregava: divna muška ličnost, rođak Džoša je bio pesnik, pokošen u cvetu muževnosti, i lepo bi bilo kada bi Džin Luiz pamtila da on služi na čast svojoj porodici. Njegove fotografije su zbilja bile korisne porodici – rođak Džoša ličio je na mišoliku verziju Aldžernona Svinberna.**

Džin Luiz se osmehnula, zanesena u misli, prisećajući se kako joj je otac pričao ostatak te priče. Rođak Džoša beše pokošen, zaista, ali ne rukom Gospodnjom, nego silom vojski Cezarovih.

Na univerzitetu je, naime, rođak Džoša previše učio i previše razmišljao, i čitao toliko da je prosto prerastao devetnaesti vek. Rado je nosio pelerinu i potkovane vojničke čizme napravljene prema njegovoj sopstvenoj zamisli. Ogorčen na autoritete, rođak Džoša je pucao na rektora univerziteta, koji je, po njegovom mišljenju, mogao biti stručan jedino za kanalizaciju, što je bez sumnje bilo istinito, ali je svejedno bilo bedan izgovor za napad ubojitim oružjem. Pošto je mnogo novca izmenjalo ruke, rođak Džoša je premešten i zbrinut u državnoj ustanovi za one koji nisu odgovorni za svoje postupke, gde je i ostao do kraja života. Pričalo se da se u svemu ponašao razumno sve dok

* Sidni Lanije (*Sidney Clopton Lanier*, 1842–1881), pesnik, pisac i muzičar s američkog Juga, čije ime nose mnoge škole i druge ustanove, pa čak i dva jezera. (Prim. prev.)

** Aldžernon Čarls Svinbern (*Algernon Charles Swinburne*, 1837–1909), engleski pesnik, romanopisac, pisac drama i kritičar, saradnik na Britanici, šest puta nominovan za Nobelovu nagradu. (Prim. prev.)

neko ne bi spomenuo onog rektora, a tada bi mu se lice izobličilo, zauzeo bi pozu belog ždrala i u njoj ostao osam ili i više sati, i ništa nije moglo da ga natera da spusti nogu sve dok ne bi zaboravio na tog čoveka. Onih dana kad je bio pri čistoj svesti, rođak Džoša je čitao grčki i ostavio je za sobom jednu tanku knjižicu stihova, štampanu u privatnom izdanju kod neke firme u Taskaluzi. Poezija mu je bila toliko ispred svog vremena da niko još nije uspeo da je rastumači, ali je Džin Luizina tetka svejedno držala zbirku onako kao uzgredno, ali svejedno upadljivo, izloženu na jednom stočiću u dnevnoj sobi.

Džin Luiz se nasmejala naglas, a onda se brzo osvrnula da vidi da li ju je neko čuo. Njen otac je imao svoj način da potkopa sva pametovanja svoje sestre o urođenoj superiornosti bilo kog Finča o kome bi se povela reč: ispričao bi svojoj kćerki i ostatak priče, tiho i ozbiljno, ali bi Džin Luiz ponekad pomislila da je uočila neosporno bogohulnu iskricu u očima Atikusa Finča – ili je to bio samo odsjaj svetlosti u staklima njegovih naočara? Nikad nije bila sasvim sigurna.

I predeo i voz umirili su se do blagog ljuljanja i Džin Luiz je od prozora pa do horizonta videla samo pašnjake i crne krave na njima. Pitala se zašto nikad pre nije mislila da je njen zavičaj toliko lep.

Železnička stanica u Montgomeriju ugnezdila se u laktu Alabame i kad je Džin Luiz izašla iz voza da malo protegne noge, povratilo se sve ono znano, jednoličnost, svetlosti, neobični mirisi, pošli joj u susret da je pozdrave. Nešto nedostaje, pomislila je. Štitnici protiv pregrevanja osovina na točkovima, eto šta. Niz kompoziciju je prolazio jedan čovek s gvozdenom šipkom. Čuo se zveket, pa onda ššššššš, beli dim bi pokuljao, pa biste pomislili da ste upali u vreo lonac. Ove mašine idu sada na naftu.

Bez ikakvog stvarnog razloga stari strah ju je podgrizao. Nije bila na ovoj stanici već punih dvadeset godina, ali kad je jednom kao mala putovala s Atikusom u prestonicu, užasno se plašila da će se zaljuljani voz obrušiti niz obalu u reku i da će se svi u njemu utopiti. Kad se posle vraćala kući, bila je zaboravila na to.

Voz je kloparao kroz borove šume i prezrivo zazviždao na nekakav veselo obojeni muzejski primerak ostavljen na sporednom koloseku na jednom proplanku. Na njemu je bio znak jedne kompanije za seču drveta, a *Krešent limitid* je mogao bez po muke celog da ga proguta i da mu još ostane mesta u truhu. Grinvil, Evergrin, Mejkom Džankšn.

Džin Luiz je zamolila konduktera da ne zaboravi da je pusti da siđe, a pošto je kondukter bio stariji čovek, već je predviđala kakvu će šalu izvesti: pustiće voz da kroz sam Mejkom Džankšn projuri kao munja i zaustaviće ga tek oko pola kilometra posle malene stanice, a onda će se, dok se bude oprštao s Džin Luiz, izvinjavati što umalo nije zaboravio na nju. Vozovi se menjaju, ali kondukteri nikada. Malo šale s mladim damama na sporednim stanicama na kojima se staje samo na molbu putnika zaštitni je znak profesije, a Atikus, koji je umeo da predvidi šta će uraditi svaki svakcijati kondukter od Nju Orleansa do Sinsinatija, čekaće je, shodno tome, najviše šest koraka od mesta gde bude sišla.

Njen zavičaj je bio okrug Mejkom, čije su se granice menjale prema domaćim političkim potrebama, dugačak stotinak kilometara, širok pedesetak na najširem mestu, uglavnom nenaseljen, osim rasutih mestašca od kojih je najveće bio Mejkom, sedište okruga. Sve do relativno novijeg razdoblja u svojoj istoriji Mejkom je bio toliko odsečen od ostatka države da su neki njegovi žitelji, nesvesni političkih naklonosti Juga u poslednjih devedeset godina, i dalje

glasali za republikance. Vozovi dotle nisu dolazili – Mejkom Džankšn, što je zaista bilo samo ime dato iz učtivosti, nalazio se u okrugu Abot, udaljen trideset kilometara. Autobusi su saobraćali neredovno i naizgled nisu ni imali odredište, ali vlada je uspela da probije jedan ili dva auto-puta kroz baruštine i pruži meštanima priliku za slobodan izlazak, međutim malo se njih služilo tim putevima, a i zašto bi? Ako vam želje nisu prevelike, uvek imate dovoljno.

I okrug i mesto su ime dobili po pukovniku Mejsonu Mejkomu, čoveku čije su neopravdana samouverenost i nadmena svojeglavost unosile zabunu i pometnju među sve one koji su jahali s njim u rat protiv Krik Indijanaca. Teritorija na kojoj se kretao bila je donekle brdovita na severu, a ravna na jugu, uz obode priobalne ravnice. Ubeđen da Indijanci mrze da se bore u ravnici, pukovnik Mejkom je prečešljavao severni rub teritorije u potrazi za njima. Kad je njegov general otkrio da Mejkom vrluda po brdima dok Indijanci vrebaju iz svakog borovog šumarka na jugu, poslao je jednog prijateljski nastrojenog Indijanca s porukom: *Idi na jug, đavo te odneo*. Mejkom je bio ubeđen da su to Indijanci smislili da ga uhvate u klopku (zar njih ne predvodi neki plavooki crvenoglavi đavo?), zarobio je glasnika i pomerio svoje snage još severnije, sve dok se nisu beznadežno izgubili u praiskonskoj šumetini, gde su u posvemašnjoj zbunjenosti presedeli ceo rat.

Pošto je minulo dovoljno godina da se uveri da je poruka, na kraju krajeva, mogla ipak biti autentična, pukovnik Mejkom je poveo svoje vojnike u odlučan marš prema jugu, a usput su sreli naseljenike koji su se kretali dublje ka unutrašnjosti zemlje i koji su im rekli da je rat s Indijancima gotovo okončan. Vojnici i naseljenici su se sprijateljili u toj meri da su postali preci Džin Luiz Finč, a pukovnik Mejkom

je istrajno nastavio do Mobila, da bi se postarao da njegovim podvizima bude odati dužno priznanje. Verzija koja je ostala zabeležena u istoriji ne podudara se s istinom, ali ovo su činjenice, prenošene od usta do usta kako su godine proticale, i znane su svakom žitelju Mejkoma.

„...uzmite prtljag, gospođice“, rekao je poslužitelj. Džin Luiz je pošla za njim iz bife-vagona do svog kupea. Iz novčanika je izvadila dva dolara, jedan uobičajeni i jedan zato što ju je sinoć izbavio. Voz je, naravno, projurio kroz stanicu kao munja i zaustavio se četiristo metara posle nje. Kondukter se pojavio široko se osmehujući i izvinio se jer ju je umalo zaboravio. Džin Luiz mu je uzvratila širokim osmehom i nestrpljivo je čekala da poslužitelj postavi žute stepenike za silazak. Pomogao joj je da siđe, a ona je njemu dala dva dolara.

Otac je nije čekao.

Džin Luiz je pogledala niz šine prema stanici i videla da na malenom peronu stoji jedan visok čovek. Skočio je s perona i potrčao joj u susret.

Zgrabio ju je u zagrljaj, odvojio malo od sebe, poljubio jako u usta, a onda nežno. „Nemoj ovde, Henk“, promrmorila je ona, veoma zadovoljna.

„Pst, curo“, rekao je on, držeći joj lice, „ljubiću te i na stepeništu ispred suda ako mi se hoće.“

Taj imalac prava da je poljubi i na stepenicama suda bio je Henri Klinton, drug njenog brata, njen prijatelj čitavog njenog života, a bude li nastavio tako da je ljubi, i njen budući muž. Voli koga hoćeš, ali udaj se za onog ko ti priliči, to je pravilo u njoj bilo ravno instinktu. Henri Klinton joj je priličio i Džin Luiz sad više nije smatrala pravilo posebno krutim.

Ruku podruku pošli su uz prugu da uzmu njen kofer. „Kako je Atikus?“, upitala je Džin Luiz.

„Ruke i ramena ga nerosno muče danas.“

„Ne može da vozi kad ga tako bole, je l' da?“

Henri je dopola skupio prste desne ruke u pesnicu i rekao: „Ne može da ih skupi više od ovoga. Kad mu je tako, gospođica Aleksandra mora da mu zapertla cipele i zakopča košulju. Ne može ni briač da drži.“

Džin Luiz je zavrtela glavom. Bila je suviše odrasla da bi se bunila protiv takve nepravde, ali ipak još suviše dete da bi bez ikakve borbe prihvatila bolest koja joj obogaljuje oca. „Zar baš ništa ne mogu da urade?“

„Znaš da ne mogu“, rekao je Henri. „Uzima četiri grama aspirina dnevno, i to je sve.“

Henri je uzeo njen kofer, koji je bio težak, pa su pošli ka kolima. Džin Luiz se pitala kako li će se ona ponašati kad bude došlo vreme da trpi bolove iz dana u dan. Teško da će biti ista kao Atikus: njega ako pitate kako je, on će vam reći, ali se inače nikada ne žali; raspoloženje mu ostaje nepromenjeno, tako da ako hoćete da saznate kako mu je, morate da ga pitate.

Henri je saznao sasvim slučajno. Jednog dana dok su se u arhivu suda bavili vlasništvom nad nekom zemljom, Atikus je izvukao jedan težak registar hipoteka, pobeleo kao kreč, pa ga ispustio. „Šta vam je?“, pitao je Henri. „Reumatski artritis. Možeš li da mi podigneš registar?“, rekao je Atikus. Henri ga je pitao koliko dugo boluje od toga; šest meseci, odgovorio je Atikus. Zna li Džin Luiz za to? Ne. Onda bi bolje bilo da joj kaže. „Ako joj kažeš, eto nje ovamo da pokuša da me neguje. Jedini lek za ovo jeste da ne dozvoliš da te pobedi.“ Time je razgovor na tu temu zaključen.

„Hoćeš ti da voziš?“, pitao je Henri.

„Ne budi šašav“, rekla je ona. Iako je vozila sasvim pristojno, mrzela je da se bavi ikakvom mehanikom komplikovanijom

od sigurnosne pribadače: već i sklapanje baštenskih stolica izazivalo je kod nje duboko nerviranje; nikada nije naučila da vozi bicikl ni da kuca na mašini; pecala je najobičnijim štapom. Omiljena igra bio joj je golf, zato što se njegovi suštinski principi sastoje od štapa, loptice i stanja svesti.

Sa zavišću je posmatrala kako Henri bez imalo napora vlada automobilom. Automobili su njegove sluge, mislila je. „Servoupravljač? Automatski menjač?“, pitala je.

„Nego šta“, rekao je on.

„Šta ako bi ti se to pokvarilo pa ne bi mogao da prebaciš menjač? To bi bio problem, zar ne?“

„Neće se pokvariti.“

„Otkud znaš?“

„To ti je vera. Dođi ovamo.“

Vera u *Dženeral motors*. Spustila mu je glavu na rame.

„Henk“, rekla je malo zatim. „Šta je to stvarno bilo?“

Bila je to jedna njihova stara šala. Ispod njegovog desnog oka ružičast ožiljak pružao se do nosa, pa dijagonalno preko gornje usne. Iza te usne bilo je šest veštačkih zuba, koje čak ni Džin Luiz nije mogla da ga natera da izvadi i pokaže joj. S njima se vratio iz rata. Jedan Nemač ga je udario kundakom, više da izrazi nezadovoljstvo zbog kraja rata negoli išta drugo. Džin Luiz je rešila da misli da je priča verovatno ovakva: s obzirom na topove koji su dobacivali dalje nego što oko može da vidi, na B-17, krstareće bombe i tome slično, Henri verovatno nije bio nigde ni blizu Nemaca.

„U redu, dušice“, rekao je on. „Bili smo u jednom podrumu u Berlinu. Svi smo popili malo više, pa smo se potukli – ti voliš da čuješ nešto u šta se može lako verovati, je li tako? Dobro sad, hoćeš li da se udaš za mene?“

„Ne još.“

„Zašto?“

„Želim da budem kao doktor Švajcer i da se igram dok ne napunim trideset.“

„Igrao se on baš lepo“, smrknuto je rekao Henri.

Džin Luiz mu se podvukla pod pazuhu. „Znaš šta sam htela da kažem“, rekla je.

„Znam.“

Nema boljeg momka od Henrija Klintona, govorili su ljudi u Mejkomu. Džin Luiz se slagala s njima. Henri je bio iz južnog dela okruga. Otac mu je ostavio majku ubrzo pošto se on rodio; majka mu je radila dan i noć u jednoj prodavnici uz odmorište na putu da bi on mogao da ide u školu u Mejkomu. Od svoje dvanaeste Henri je bio stanar u kući preko puta Finčovih, i već ga je i samo to uzdizalo na jedan viši nivo: bio je svoj gospodar, vlast nad njim nisu imali ni kuvarice, ni baštovani, ni roditelji. Bio je takođe stariji od nje četiri godine, što je u to vreme bila poprilična razlika. On je nju zadirkirao, ona je njega obožavala. Majka mu je umrla kad mu je bilo četrnaest godina i nije mu ostavila gotovo ništa. Atikus Finč je bio staratelj nad ono malo novca što je preostalo posle prodaje radnje – najveći deo otišao je na sahranu – i u potaji je dodavao sopstveni, a i zaposlio je Henrija da radi posle škole kao pomoćnik u *Džitni džanglu*. Henri je maturirao i otišao u vojsku, a posle rata se upisao na studije prava.

Otprilike negde u to vreme Džin Luizin brat se jednog dana samo srušio na mestu mrtav, a kada je užasni košmar koji je to izazvalo malo minuo, Atikus, koji je uvek mislio da će sin naslediti njegov advokatski posao, potražio je nekog drugog mladog čoveka. Bilo je sasvim prirodno da angažuje Henrija i Henri je uskoro postao Atikusov saradnik, njegov vid i njegova desna ruka. Henri je Atikusa Finča oduvek

poštovao; ubrzo je poštovanje preraslo u privrženost i Henri je na Atikusa gledao kao na oca.

Džin Luiz, međutim, nije gledao kao sestru. Dok je on bio u ratu i na fakultetu, ona je izrasla iz jednog jogunastog, ratobornog stvorenja u pantalonama na tregere u nešto što je ličilo na pristojan primerak ljudskog bića. Henri je počeo da izlazi s njom kad bi došla na dvonedeljni godišnji boravak kod kuće, i mada se Džin Luiz i dalje kretala kao dečak od trinaest godina i uglavnom odbacivala sve ono čime se žene ulepšavaju, on je u njoj pronalazio nešto tako intenzivno ženstveno da se zaljubio. Nju je najveći deo vremena bilo lako gledati i lako uz nju biti, a opet u njenoj ličnosti nije bilo lakoće ni u jednom smislu te reči. Mučio ju je neki nemir u duši, čije poreklo on nije uspevaao da nasluti, ali je svejedno znao da je Džin Luiz ona prava za njega. Štitiće je; oženiće se njome.

„Dosadio ti je Njujork?“, upitao je.

„Nije.“

„Daj mi odrešene ruke ove dve nedelje pa ću te ja ubediti da ti postane dosadan.“

„Je li to nepristojna ponuda?“

„Jeste.“

„Onda se tornjaj dođavola.“

Henri je zaustavio kola. Ugasio je motor, okrenuo se i zagledao u nju. Džin Luiz je znala kada je on vrlo ozbiljan u vezi s nečim: vojnički kratko ošišana kosa nakostrešila bi mu se kao razljućena četka, lice bi mu se zajapurilo, a ožiljak pocrveneo.

„Hoćeš, dušo, da ti to kažem gospodski? Gospođice Džin Luiz, postigao sam sada ekonomsko stanje koje može da obezbedi život za dvoje ljudi. Kao Izrael u davnini, radio

sam, zbog tebe, u znoju lica svog sedam godina u vinogradima univerziteta i na pašnjacima u kancelariji tvog oca...“

„Reći ću Atikusu da ti doda još sedam godina.“

„Pakosnice.“

„Osim toga“, rekla je ona, „to je bio Jakov. Ne, to su ista dvojica. Stalno im menjaju imena svaka tri stiha. Kako je tetica?“

„Odlično znaš da je dobro već trideset godina. Ne menjaj temu.“

Njoj zaigraše obrve. „Henri“, rekla je uprepodobljeno Džin Luiz, „imaću s tobom ljubavnu vezu, ali neću da se udam za tebe.“

To je u stvari bilo potpuno ispravno.

„Ne budi takvo dete, dođavola, Džin Luiz!“, prasnuo je Henri, i zaboravivši na najnovija olakšanja koja je pružao *Dženeral motors*, zgrabio je menjač i nagazio kvačilo. Pošto ga nisu poslušali, žestoko je okrenuo ključ za paljenje, ispritiskao neku dugmad, i velika kola su lagano i glatko kliznula putem.

„Nisu startna, zar ne?“, rekla je Džin Luiz. „To nije dobro za vožnju po gradu.“

Henri ju je prostrelio pogledom. „Šta hoćeš time da kažeš?“

Sledećeg trena iz ovoga će se izroditi svađa. Henri se veoma uozbiljio. Bolje da ga naljuti, tada se ućuti, pa će ona moći da razmisli.

„Gde si kupio tu groznu kravatu?“, rekla je.

Eto.

Skoro da je bila zaljubljena u njega. Ne, to je nemoguće, pomislila je: ili jesi ili nisi. Na ovom svetu, ljubav je jedino što je nedvosmisleno. Ima raznih ljubavi, svakako, ali za sve njih važi ili voliš ili ne voliš.

Džin Luiz je bila od onih koji suočeni s lakim izlazom uvek biraju težak. Lak izlaz iz ovoga bio bi da se uda za Henrija i pusti ga da radi i zarađuje i za nju. Posle nekoliko godina, kad im deca budu porasla do struka, naići će čovek za koga je pre svega i trebalo da se uda. Biće tu dozivanja dva srca, grozničavosti i grižnje, dugih pogleda na stepenicama ispred pošte, i svi će biti ojađeni. Kad se i pomama i plemenitost okončaju, ostaće samo još jedna otrcana aferica *à la* društvo iz birmingemskog kantri kluba i lični mali pakao koji su sami sagradili, opremljen najnovijim *Vestinghausovim** kućnim aparatima. Henk to nije zaslužio.

Ne. Džin Luiz će zasad ostati na kamenitom putu usede lištva. Latila se da časno opet uspostavi narušeni mir:

„Mili, izvini, iskreno se izvinjavam“, i zaista je bila iskrena.

„Sve je u redu“, rekao je Henri i potapšao je po kolenu.

„Samo što mi ponekad dođe da te ubijem.“

„Znam da sam grozna.“

Henri ju je pogledao. „Čudna si ti, srce. Ne umeš da se pretvaraš.“

Zagledala se u njega. „O čemu ti to pričaš?“

„Opšte je pravilo da se većina žena svom muškarcu osmehuje i glumi da se s njim slaže pre nego što ga potpuno pređe. Žene kriju šta misle. Međutim ti, mila, kad se osećaš pakosno, onda si pakosna.“

„Zar nije poštenije prema muškarcu da može da vidi u šta se upušta?“

„Da, ali zar ne vidiš da tako nikad nećeš uloviti muškarca?“

* Kompanija Vestinghaus (*Westinghouse Electric Corporation*) proizvođa je električnu i elektronsku industrijsku opremu, oružje klasično i nuklearno i podizala i opremala nuklearne elektrane – očigledno širok spektar artikala za opremanje pakla, privatne ili druge vrste. (Prim. prev.)

Ugrizla se za jezik da mu ne kaže ono što je bilo sasvim očigledno, pa umesto toga rekla: „Kako onda da postanem neodoljiva zavodnica?“

Henri se zagrejao za temu koju je naćeo. S trideset godina bio je pravi savetnik. Moćda zato što je advokat. „Kao prvo“, rekao je nepristrasnim tonom, „moraš da držiš jezik za zubima. Ne prepiri se sa muškarcem, posebno kad znaš da ne možeš da ga pobediš. Mnogo se smeškaj. Trudi se da se oseća bitan. Govori mu kako je divan. I ćekaj ga.“

Dćin Luiz mu se blistavo osmehnula i rekla: „Henk, slaćem se sa svime što si rekao. Nikog oštroumnijeg od tebe godinama nisam upoznala, visok si dva metra i smem li da ti pripalim cigaretu? Kako ti se ovo ćini?“

„Ućasno.“

Izmirili su se.

2

Atikus Finč je ispružio ruku pa oprezno povukao manžetnu. Dvadeset do dva. Ponekim danima nosio je dva sata: danas je nosio dva, prastari džepni sat s lancem na kome su njegova deca oštrila zubiće i ručni. Prvi je nosio iz navike, drugi je služio da mu kaže koliko je sati kad nije mogao da pomeriti prste dovoljno da bi izvadio sat iz džepa. Bio je krupan čovek dok ga godine i artritis nisu sveli na prosečnu veličinu. Prošlog meseca je napunio sedamdeset dve godine, ali u glavi Džin Luiz ostao je zauvek negde oko svoje pedeset pete – nije se sećala ni da je bio mlađi, a činilo joj se da nimalo ne stari.

Ispred stolice u kojoj je sedeo stajao je stalak za note, a na stalku je ležao otvoren *Neobični slučaj Aldžera Hisa*.*

* Aldžer His (*Alger Hiss*, 1904–1996), advokat, službenik američke vlade, optužen je 1948. godine za špijunažu u korist Sovjetskog Saveza i osuđen za krivokletstvo i lažno svedočenje povodom ove optužbe. Do kraja života tvrdio je da je osuđen nepravедno, a njegova porodica je posle njegove smrti nastavila borbu radi dokazivanja Hisove nevinosti. Knjigu *Strange Case of Alger Hiss* objavio je 1953. godine Vilijam Alen Džuit (*William Allen Jowitt*), britanski advokat i laburistički političar. Džuit je kritikovao američko pravosuđe i doveo pod sumnju Hisovo mentalno

Atikus se nagnuo malo napred da bolje izrazi neodobrav-
nje prema onome što je čitao. Neko ko ga nije poznavao ne
bi na Atikusovom licu video ozlojeđenost, jer Atikus ju je
retko pokazivao; prijatelj bi međutim očekivao da će uskoro
uslediti jedno oporo „Hm“: Atikusove obrve su se podigle,
a usta pretvorila u simpatičnu tanku crtu.

„Hm“, rekao je.

„Šta je, dragi moj?“, upitala je njegova sestra.

„Ne razumem kako ovakav jedan čovek ima obraza da
nam pruža svoja gledišta o Hisovom slučaju. Kao da Feni-
mor Kuper* piše romane iz ciklusa Veverli**.“

„Zašto, dragi moj?“

„On gaji detinjastu veru u civilne službenike i misli, izgle-
da, da je Kongres nešto što otprilike odgovara britanskom
plemstvu. Nimalo ne shvata američku politiku.“

Atikusova sestra je zavirila u omot knjige. „Nije mi
poznat ovaj pisac“, rekla je i time na veki vekova donela
presudu protiv knjige. „Pa, ne brini zbog toga, dragi moj.
Zar ne bi njih dvoje trebalo da su već stigli?“

„Ne brinem, Zandra.“ Atikus je, oraspoložen, pogledao u
sestru. Bila je potpuno nemoguća žena, ali je bilo kudikamo

zdravlje. Mišljenja su sve do danas podeljena, podjednako o Džuitovoj
analizi slučaja kao i o Hisovoj nevinosti. (Prim. prev.)

* Na našem jeziku poznat uglavnom samo po svom *Poslednjem Mohi-
kancu*, Fenimor Kuper (*James Fenimore Cooper*, 1789–1851) bio je
vrlo plodan pisac, koji je svojim romanima (šezdesetak njih) o Indijan-
cima i divljoj američkoj granici bitno obeležio američku književnost.
(Prim. prev.)

** Romani iz ciklusa Veverli (*The Waverley Novels*) niz su romana,
prvenstveno s temama iz škotske istorije, koje je ser Valter Skot (*Sir
Walter Scott*, 1771–1832) objavljivao najpre anonimno, da bi tek 1827.
obznanio svoje autorstvo. Pored prvog romana *Veverli*, po kome je
dobio ime, ciklus obuhvata čuvena dela kao što su *Ajvanho*, *Gaj Mane-
ring*, *Nevesta Lamermura*, *Rob Roj* i druga. (Prim. prev.)

bolje da ona bude tu nego da Džin Luiz bude stalno kod kuće i nesrećna zbog toga. Kad je nesrećna, njegova kći vreba žrtvu, a Atikus je voleo da žene oko njega budu opuštene, ne da stalno idu i prazne pepeljare.

Čuo je automobil kada je skrenuo na prilaznu stazu ka kući, čuo kako su se zalupila dvojna vrata na automobilu, a zatim kućna. Pažljivo je nogom odgurnuo stalak za note, omanuo u pokušaju da ustane iz duboke fotelje ne pomažući se rukama, uspeo iz drugog puta i taman nekako uhvatio ravnotežu kad se Džin Luiz sručila na njega. Istrpeo je njen zagrljaj, uzvrativši ga koliko je mogao.

„Atikuse...“, rekla je ona.

„Ondesi kofer u njenu sobu, Henk, molim te“, rekao je Atikus preko njenog ramena. „Hvala ti što si je dočekao.“

Džin Luiz je ovlaš cmoknula tetku promašivši obraz, izvadila iz torbe kutiju cigareta i bacila je na dvosed. „Kako reumatizam, tetice?“

„Malo bolje, mila.“

„Atikus?“

„Malo bolje, mila. Jesi li lepo doputovala?“

„Da, komandante.“ Sručila se na dvosed. Henk se vratio pošto je obavio zadatak, rekao: „Pomeri se“, i seo pored nje.

Džin Luiz je zevnula i protegnula se. „Šta ima novo?“, upitala je. „U poslednje vreme uspevam da saznam samo ono što pročitam između redova u *Mejkom tribjunu*. Niko od vas mi nikad ništa ne piše.“

„Videla si da je rođaku Edgaru umro sin. Strašna tuga“, kazala je Aleksandra.

Džin Luiz je videla da su se Henri i njen otac zgledali. Atikus reče: „Vratio se kasno jednog popodneva s fudbala i opustošio studentski frižider. Pojeo je i desetak banana i sve zalio s pola litra viskija. Sat posle toga bio je pokojni. To uopšte nije tužno.“

„Fiju“, rekla je Džin Luiz.

„Atikuse!“, uzviknula je Aleksandra. „Znaš da je Edgaru on bio mezimac.“

„Stvarno to jeste bilo grozno, gospođice Aleksandra“, rekao je Henri.

„Rođak Edgar ti se i dalje udvara, tetice?“, upitala je Džin Luiz. „Izgleda da će te posle jedanaest godina konačno zaprositi.“

Atikus je podigao obrve opominjući je. Posmatrao je kako demon njegove kćeri izranja i ovladava njome: obrve su joj se podigle, isto kao njegove, oči ispod teških kapaka zaokruglile, ugao usana opasno izvio. Kad je tako izgledala, samo su Bog i Robert Brauning znali šta će reći.

„Stvarno, Džin Luiz, Edgar je prvi rođak tvog oca i moj“, pobunila se njena tetka.

„U trenutnom stanju to ne menja ništa naročito, tetice.“

„U kakvom si stanju ostavila veliki grad?“, brže-bolje je upitao Atikus.

„Mene ovog časa zanima ovaj veliki grad. Vas dvoje mi nikad ne pišete ni o kakvim gadostima. Tetice, oslanjam se na tebe da mi za petnaest minuta ispričaš šta sve ima novo od prošle godine.“ Potapšala je Henrija po mišici, više zato da bi ga sprečila da započne neki poslovni razgovor s Atikusom nego i zbog čega drugog. Henri je to međutim protumačio kao znak topline, pa je uzvratio gest.

„Dakle...“, rekla je Aleksandra. „Dakle, mora biti da si čula za Merivederove. Strašna tuga.“

„Šta se desilo?“

„Razišli su se.“

„Molim?“, iskreno se zaprepastila Džin Luiz. „Hoćeš da kažeš da su se rastali?“

„Da“, klimnula je glavom njena tetka.

Džin Luiz se okrenula ocu. „Merivederovi? Koliko su dugo bili u braku?“

Atikus je podigao pogled ka plafonu, prisećajući se. „Četrdeset dve godine“, rekao je. „Bio sam im na svadbi.“

Aleksandra reče: „Najpre smo naslutili da nešto nije kako valja kad su počeli u crkvi da sede na dva suprotna kraja...“

„Provodili su nedelju mrko se gledajući...“, kazao je Henri.

„I onda ti ih eto kod mene u kancelariju, traže da im pribavim razvod“, rekao je Atikus.

„Pa jesi li?“ Džin Luiz je gledala u oca.

„Jesam.“

„Na osnovu čega?“

„Preljube.“

Džin Luiz je u čudu vrtela glavom. Gospode, mislila je, mora da je nešto u vodi...

Aleksandrin glas dopre kroz njenu zamišljenost: „Džin Luiz, jesi li *takva* došla vozom?“

Zatečena nespremna, Džin Luiz nije odmah shvatila šta njena tetka podrazumeva pod *takva*.

„O, jesam, ali čekaj malo, tetice, iz Njujorka sam pošla u damskim čarapama i cipelama, s damskim rukavicama. Ovo sam obukla kad smo prošli Atlantuu.“

Tetka je bila nezadovoljna. „Zbilja bih volela da ovog puta pokušaš da se oblačiš malo lepše dok si kod kuće. Ljudi stiču pogrešan utisak o tebi. Misle da – ah – da se spuštaš ispod svog društvenog položaja.“

Džin Luiz obuze nekakvo teskobno osećanje. Stogodišnji rat je uznapredovao otprilike do svoje dvadeset šeste godine uz jedva nekakve znake povremenih primirja i ničeg više.

„Tetice“, rekla je Džin Luiz, „svet će u Mejkomu svakako steći neki utisak, ovakav ili onakav. Sigurno je da nisu navikli

da me viđaju doteranu.“ Glas joj je postao vrlo strpljiv. „Vidi, ako bih odjednom iskočila pred njih sva damski obučena, rekli bi da sam se ponjujorčila. Sad mi ti dolaziš da mi kažeš kako oni misle da me nije briga šta oni misle kad idem po Mejkomu u pantalonama, Blagi bože, tetice, pa Mejkom zna da ja nikad ništa osim pantalona na tregere nisam ni nosila još otkako sam počela da dobijam...“

Atikus je zaboravio da ga ruke muče. Savio se da zapertla savršeno lepo zapertlanu cipelu, pa se ispravio porumenelog, ali ozbiljnog lica. „Sad bi bilo dosta, Skaut“, rekao je. „Izvini se tetki. Ne započinji svađu istog časa kad si stigla kući.“

Džin Luiz se osmehnula ocu. Kad god je izražavao prigovor na njeno ponašanje, vraćao se njenom nadimku iz detinjstva. Uzdahnula je. „Izvini, tetice. Izvini, Henk. Spu-tana sam, Atikuse.“

„Idi onda nazad u Njujork i budi nesputana.“

Aleksandra je ustala i zagladila rebra steznika koja su se protezala uz i niz njenu personu. „Jesi li ručala nešto u vozu?“

„Jesam“, slagala je Džin Luiz.

„Jesi li onda za kafu?“

„Da, molim te.“

„Henk?“

„Hoću, hvala.“

Aleksandra je izašla iz sobe ne pitajući brata hoće li i on.

„Još nisi naučio da piješ kafu?“, upitala ga je Džin Luiz.

„Ne“, rekao je njen otac.

„Ni viski?“

„Ne.“

„A cigarete i žene?“

„Ne.“

„Imaš li ti ikakvu razonodu u skorašnje vreme?“

„Snalazim se.“

Džin Luiz je oponašala zamah štapom za golf. „Kako ti ide?“, upitala je.

„Ne tiče te se.“

„Još možeš da držiš palicu?“

„Da.“

„Umeo si da se snalaziš sasvim dobro za slepog čoveka.“

„Ništa ne fali mojim očima...“

„Ništa, osim što jednostavno ne vidiš.“

„Imaš li nešto protiv da i dokažeš to što tvrdiš?“

„Nipošto, gospodine. Sutra u tri, može?“

„Da... ne. Imam sastanak. Kako bi bilo u ponedeljak? Henk, imamo li nešto zakazano za ponedeljak posle podne?“

Henk se prenu. „Ništa osim one hipoteke u jedan. Ne bi trebalo da potraje duže od sat vremena.“

„Onda sam vaš, gospođice“, rekao je Atikus kćerki. „Meni sve liči, gospođice Uobraženković, da će tu slepac biti vodič slepcu.“

Džin Luiz uze ispred kamina pocrneli stari štap za golf s drvenom drškom, koji je već godinama igrao i rezervnu ulogu kao žarač. Izručila je sadržaj iz velike starinske pljuvaonice – loptice za golf su bile u njoj – izvrnula je na bok, odgurala loptice na sredinu dnevne sobe i upravo ih vraćala u pljuvaonicu kada je njena tetka unela na poslužavniku kafu i kolač.

„Pored tebe, tvog oca i tvog brata“, rekla je Aleksandra, „ta tu prostirčica ispred kamina bila je živa sramota. Henk, kad sam tek došla da mu održavam kuću, odnela sam tu prostirku da je oboje u što tamnije. Sećaš li se na šta je ličila? Bio je crn trag odavde do kamina koji ničim nije mogao da se očisti...“

„Sećam se, gospođo“, kazao je Henk. „Bojim se da sam i ja tome doprineo.“

Džin Luiz je vratila štap na mesto pored mašica, pokupila loptice i ubacila ih u pljuvaonicu. Sela je na dvosed i gledala Henka kako sakuplja loptice koje su njoj promakle. Nikad mi ne dosadi da ga gledam kako se kreće, mislila je.

Henk se vratio na dvosed, popio šoljicu vrelе crne kafe zabrinjavajućom brzinom i rekao: „Gospodine Finče, bolje da ja pođem.“

„Sačekaj malo, i ja ću s tobom“, rekao je Atikus.

„Osećate se raspoloženo, gospodine?“

„Svakako. Džin Luiz“, upita je on iznenada, „koliko od onoga što se ovde događa dospe u štampu?“

„Misliš na politiku? Pa, kad god je guverner indiskretan to stigne u tabloide, ali osim toga ništa.“

„Mislio sam na pokušaj Vrhovnog suda da stekne besmrtnost.“

„O, to. Dakle, prema onome što piše *Post*, linčujemo ih ovde obavezno uz doručak, *Džurnalu* uopšte nije stalo, a *Tajms* se toliko predao svojoj dužnosti prema potomstvu da je ubitačno dosadan. Nisam ni obraćala pažnju, osim na ono o bojkotu autobusa i onome u Misisipiju. Atikuse, to što država nije htela da donese presudu u tom slučaju bilo je naša najgora greška još od Piketovog juriša*.“

„Bilo je. Novine su se verovatno okomile na to.“

„Pomamili su se.“

* Piketov juriš (*Pickett's Charge*) neuspeli je napad snaga Juga na snage Severa u završnici Bitke kod Getisburga u Američkom građanskom ratu. Nazvan po general-majoru Džordžu Piketu, jednom od trojice komandanata koji su ga vodili, ovaj napad se smatra jednom od najvećih grešaka u vojnoj karijeri generala Roberta Lija, glavnokomandujućeg Konfederacije. Jušnjaci su izgubili polovinu svojih snaga koje su učestvovalе u Piketovom jurišu, a Bitka kod Getisburga obeležila je početak njihove propasti u ratu. (Prim. prev.)

„A Nacionalno udruženje za unapređenje prava nebelaćkog stanovništva?“

„Ne znam o tom narodu ništa osim da mi je neki loše obavešteni službenik prošle godine poslao njihove dobrotvorne božićne markice, pa sam ih polepila na sve čestitke koje sam slala ovamo kući. Je li rođak Edgar dobio moju čestitku?“

„Dobio je, i dao mi je nekoliko predloga o tome šta bi trebalo da uradim s tobom.“ Otac joj se široko osmehivao.

„Na primer šta?“

„Da dođem u Njujork, zgrabim te za kosu i dam ti prutom po turu. Edgar ti je uvek zamerao da si suviše nezavisna...“

„Nikad nije imao smisla za šalu, nadmeni matori som. Stvarno na soma liči: oni retki brkovi ovde i ovde i usta ista kao kod soma. Pretpostavljam da za njega to što živim sama u Njujorku znači, *ipso facto*, da živim u grehu.“

„Na to se svodi“, rekao je Atikus. S naporom se podigao iz fotelje pa dao Henriju znak da polaze.

„Pola osam, mila?“, okrenu se Henri ka Džin Luizi.

Klimnula je glavom, pa krajičkom oka pogledala u tetku. „Je li u redu ako obučem pantalone?“

„Nije, gos’do.“

„Svaka čast, Henk“, rekla je Aleksandra.

3

Nije bilo ni najmanje sumnje: Aleksandra Finč Henkok bila je impozantna s koje god strane da se pogleda, otpozadi ništa manje beskompromisna nego спреда. Džin Luiz se često pitala, mada nikada to pitanje nije postavila tetki, gde li ona nabavlja te korsete koji su joj podizali grudi do vrto-glavih visina, tesno je stezali u struku, širili joj obline pozadi i uspevali nekako da nagoveste da je Aleksandra nekada imala figuru oblika peščanika.

Od sve rodbine, očeva sestra je bila najbliže tome da neprekidno ide Džin Luiz na živce. Aleksandra nikad nije postupala prema njoj loše – Aleksandra nikad nije postupala loše ni prema jednom živom stvoru osim prema zečevima koji su joj jeli azaleje, njih je trovala – ali joj je svojevremeno, na svoj način, opako zagorčavala život. Sada kada je Džin Luiz odrasla, njih dve nikada nisu bile u stanju da razgovaraju ni petnaest minuta a da ne sukobe nepomirljiva gledišta, što prijateljstvima daje živost, ali kad su bliske rodbinske veze posređi, može da urodi jedino odnosom usiljene srdačnosti. Bilo je toliko toga čime je Džin Luiz u

potaji bila oduševljena kada ju je od tetke razdvajalo pola kontinenta, ali što ju je u dodiru s njom greblo, a bivalo je potpuno poništeno kada bi se latila da preispita tetkine motive. Aleksandra je bila od onih ljudi koji su kroz život išli ne plaćajući nikakvu cenu; da je bila dužna da u uvozemaljskom životu plati ikakve emotivne račune, zastala bi na ulazu u raj i zahtevala da joj se novac refundira, zamišljala je Džin Luiz.

Aleksandra je bila u braku trideset tri godine; ako je brak na nju i ostavljao ikakav utisak, pozitivan ili negativan, ona to nikada nije pokazivala. Rodila je jednog sina – Fransisa, za koga je Džin Luiz smatrala da podjednako i izgleda i ponaša se kao konj, i koji je još odavno otišao iz Mejkoma da bi živeo slavnim životom prodavca polisa životnog osiguranja u Birminghamu. Što je bilo sasvim u redu.

Aleksandra je još i sad tehnički bila udata za krupnog mirnog čoveka po imenu Džejms Henkok, koji je vrlo brižljivo vodio predionicu pamuka šest dana nedeljno, a sedmog je išao na pecanje. Jedne nedelje, pre petnaest godina, poslao je svojoj ženi poruku po jednom mladom crncu iz svog pecaroškog kampa na reci Tenzas da će on tu i ostati i da se neće vraćati kući. Pošto se uverila da u to nije umešana neka druga žena, Aleksandra je prema njegovoj odluci bila ravnodušna da ravnodušnija nije mogla biti. Fransis je rešio da to postane njegov krst koji će nositi u životu; njemu nikada nije bilo jasno zašto je njegov ujak Atikus ostao u izvrsnim, mada distanciranim odnosima s njegovim ocem – smatrao je da bi Atikus trebalo da Uradi Nešto – niti zašto mu majka nije skrhana očevim ekscentričnim, pa dakle i neoprostivim ponašanjem. Teći Džimiju je stigao nekakav glas o Fransisovom stavu pa je iz prašume poslao još jednu poruku, naime da je spreman i voljan da istupi pred Fransisa ako ovaj hoće da dođe da ga ubije, ali Fransis nije otišao, i na kraju mu je

stigla i treća poruka, otprilike u smislu: *ako nećeš da dođeš ovamo kao pravo muško, onda ćuti.*

Teća Džimijevo dezerterstvo nije ni najmanje namreškalo Aleksandrine nepomične vidike; osveženja koja je služila u Misionarskom društvu i dalje su bila najbolja u gradiću, porasla je njena aktivnost u tri mejkomska kluba kulture, kada je Atikus iščupao novac od teče Džimija, poboljšala je svoju kolekciju mlečnog stakla i, ukratko, prezirala je muškarce i sasvim joj je lepo išlo bez njih. Da joj je sin naklonjen sopstvenom polu potpuno je promaklo njenoj pažnji – ona je jedino znala da joj je drago što Fransis živi u Birmingemu jer ju je gušio vezanošću za nju, kojom ju je obavezivao da se trudi da mu privrženost uzvрати, a to joj nije bilo moguće ni s najminimalnijom spontanošću.

Za sve stranke koje su postojale i aktivno učestvovalе u životu okruga, međutim, Aleksandra je bila poslednja od svog soja: imala je starinske manire naučene u internatu, kakvo god pitanje morala da se postavljalo, ona ga je podržavala, svima je sve zamerala i bila je neizlečiva tračara.

Kad je Aleksandra završavala školu, pojam sumnje u sebe nije se nalazio ni u jednom udžbeniku, te ona tako nije ni znala šta to znači; nikada joj nije bilo dosadno, a ako bi joj se pružila i najmanja šansa, koristila je svoje kraljevske prerogative: organizovala je, savetovala, upozoravala i opominjala.

Uopšte nije bila svesna da jednom rečenicom ume da gurne Džin Luiz u moralna previranja primoravši je da preispituje sopstvene motive i namere time što bi udarala u one protestantske, filistarske žice duše svoje bratanice sve dok ne zatrepere kao avetinjska citra. Da je Aleksandra ikada svesno pritislula njene ranjive tačke, mogla je za pojas da okači još jedan skalp, ali Džin Luiz je posle dugogodišnjih taktičkih proučavanja dobro poznavala svog neprijatelja.